

مدرسه نواب مشهد

بقیه از شماره قبل

(۳)

باتوجه باینکه خدمه آستان قدس رضوی در پنج نوبت یعنی پنج روز یکمرتبه بخدمت مشرف میشوند از زمان صفویه و شاید قبل از عهد صفوی در راس تمام خدمه یکنفر بنام سرکشیک امور هر شبانه روز بیوتات و خدمات آستان قدس را زیر نظر داشته و کلیه مامورین هر نوبت تابع سرکشیک خود بوده اند از پنج نوبت مذکور سرکشیکی سه نوبت آن که سرکشیک اول (اولاد رکن التولیه) و سرکشیک دوم (اولاد قوام التولیه) و سرکشیک چهارم (اولاد نظام - التولیه) بعد از فوت میرزا ابوصالح الرضوی از اولاد ایشان تعیین شده اند و این خدمات ادامه داشته تا در سال هزار و سیصد و پنجاه و چهار قمری که تشکیلات خدمه آستان قدس بواسطه واقعه اسفناک مسجد گوهرشاد تغییراتی حاصل کرد و در تشکیلات جدید افرادی بنام پاسبان و پاسدار و سرایدار بجای خادم و فراش و دربان گمارده شدند احقاد مرحوم واقف مدرسه صالحیه نواب که موروثاً بمنصب سرکشیکی اول و دوم و چهارم آستان قدس مفتخر و در قرون متوالیه باین خدمت بزرگ مباهی بودند معزول و غالباً خانه نشین و از اوقافیکه جداغلی آنها باقی گذارده اعاشه و زندگی مینمایند.

مرحوم میرزا محمد محسن رضوی فرزند مرحوم الخ الرضوی پدر واقف مدرسه نواب دو باب حمام را برای تعمیرات مسجد و روضه خوانی در آنجا وقف قرار داده که بعداً و تدریجاً بواسطه قرب این بنا با مقبره نادرشاه افشار ابنیه مرحوم میرزا محمد محسن رضوی را حمام و مسجد مقبره نامیدند. و نیز مرحوم میرزا سید محمد محسن رضوی هزارعی را بنام:

آسیاکل - شهرآباد (۱) - بازه - ده نو - عطار - مرغش - فیروزی - ناگهان -

۱- حافظ ابرو مورخ عهد تیموری در کتابی که جغرافیای خراسان را نوشته ضمن بیان دهات بلوک تبادکان مشهد مینویسد (قریه شهرآباد واقع در بلوک تبادکان مشهد را حضرت سلطنت شماری (منظور شاهرخ بن امیر تیمور است) بتمام خاصه مال خود خریده وقف مزار مشهد مقدس نمود. تقبل الله منه) و این شهر آباد بعداً جزو اوقاف میرزا محمد محسن رضوی قرار گرفته است.

گلشو - خیرآباد - فارمد - نوچاه - چنار باغ - دستجرد - چاه نو - سپس آباد - سلیمانی - امرغان - اسفندیان - شبان کاره - قهقهه - نوده - جو فروش - ریاطو - بزمرگی - ویرانی - چهارمهن - خریج - مورچه - مغان - بی آباد و طواحین نهر خیابان و نهر طرق و باغاتی در قریه نغندر و ابرده و ازغدرادر سال ۱۰۵۷ قمری هجری وقف بر اولاد ذکور خود قرار داده (و اولاد اثاث سهمی از درآمد اوقاف مذکور ندارند) و اکنون نیز غالب این اوقاف در اختیار اولاد میرزا محمدحسن رضوی است و اعاشه فعلی غالب اولاد واقف مدرسه نواب از درآمد موارد فوق الذکر است.

سلسله نسب و شجرهٔ مرحوم میرزا ابوصالح الرضوی که بحضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام منتهی میگردد بشرح ذیل است :

ابوصالح بن محمدحسن بن میرزا الغ بن شمس الدین بن غیاث الدین عزیز بن شمس الدین محمد بن محمود بن محمد بن باری بن حسن بن ابوالفتح بن علی بن ابی محمد بن صفی بن علی بن محمد الاعرج بن احمد بن موسی المبرقع بن الامام محمدالتقی الجواد بن ابوالحسن علی بن موسی الرضا علیه الصلوٰة والسلام.

اکنون اوقافی را که در حال حاضر در تصرف متولی آنجاست با آنچه در سنگ منصوبه در مسجد مدرسه نواب ذکر شده مقایسه و تطبیق کرده و راجع بهر یک توضیح مقتضی را معروض می دارد تا در نتیجه واضح گردد که در مدت سیصدسال که از عمر مدرسه نواب می گذرد چه تحولاتی در اوقاف مدرسه بمرور زمان و تماس با افراد متجاوز اعصار مختلفه پیش آمد کرده است.

۱ - دکانین متصرفی مدرسه اکنون دوازده باب و در سال ۱۳۰۳ قمری هم تعداد آن دوازده باب بوده ولیکن در سنگ مذکور شانزده باب قید شده است.

۲ - مزرعه پائین ده در شش فرسنگی غربی مشهد در بلوک میانولایت واقع شده و سهام متصرفی از آنجا بیست ونه سهم از شصت و دو سهم است و در سنگ مذکور اسم موقوفه بایده و مقدار وقف را سه زوج و ثلث زوج از مدار هشت زوج نوشته و نام بلوک محل موقوفه را بلوک شاندیز نوشته توضیح آنکه شاندیز مخفف شاهان دیز یکی از کوه پایه های باصفای مشهد و شهر کوچکی است و مرکز بخش است و در سابق قسمتی از مزارع و املاک میانولایت فعلی را جزو توابع شاندیز می خوانند و بنام بلوک شاندیز در اسناد معاملات ذکر می کرده اند و میزان فعلی سهام پائین ده در حدود سه زوج و دو ثلث زوج از مدار هشت زوج است و در واقع ثلث زوج بیش از مورد اولیه وقف میباشد.

۳ - مزرعه شانقله «شاهین پادشاهان قلعه» در پنج فرسنگی غربی مشهد وقوع دارد و جاده

مشهد بقوچان از وسط اراضی این مزرعه عبور میکند و سهام موقوفه در سنگ مسجد مدرسه نصف از کل است این مزرعه مدتها بایره و خرابه بود تا اینکه مالک نصف دیگر سهام موقوفه را سی ساله اجاره کرد و بخرج خود قنات آنجا آباد و دائر ساخت.

۴- مزرعه راهیان را بلهجه محلی ریحان میگویند این مزرعه در نزدیکی شاتله واقع شده و سهام موقوفه مذکور در سنگ مسجد مدرسه یکروز از مدار نه زوج است و اکنون یکدانگ از شش دانگ میباشد و در واقع بجای یک نهم یک ششم فعلا هم یک نهم است در تصرف وقف است.

۵- مزرعه تخم مرز که در سنگ مذکور تخم مرز تماماً نوشته شده اکنون هم شش دانگ آن در تصرف موقوفه است این مزرعه در دوفر سنگی غربی مشهد واقع شده و از اهم موقوفات مدرسه نواب است.

۶- سهام مزرعه بحرآباد در سنگ مذکور $\frac{50}{900}$ نوشته شده و اکنون $\frac{1}{18}$ معادل با مقدار اولیه وقف است این محل با شهر مشهد در حدود سه کیلومتر فاصله دارد و در کنار راه قوچان واقع شده اراضی آن بالنسبه قابل توجه است و اخیراً بین کلیه صاحبان سهام بحرآباد و وقف اراضی مزرعه افزاز قطعی شده و خیابان کشی گردیده و مستعد آبادی و عمران بیشتر و حضر چاه عمیق و ایجاد باغات و منازل است و آب مزرعه هم قابل توجه و طول قنات در حدود چهار فرسنگ و آب آن بالنسبه زیاد و قابل افزایش میباشد.

۷- سهام مزرعه اسمعیل آباد موقوفه مدرسه نواب در سنگ مسجد مدرسه شش سهم و نیم از ۴۸ سهم ذکر شده و اکنون یکدانگ از کل اسمعیل آباد معادل هشت سهم از مدار ۴۸ سهم در تصرف وقف میباشد این مزرعه در مشرق بحر آباد واقع شده و نزدیکتر از بحرآباد به شهداست

۸- ثلث مزرعه دستجرد واقع در خارج ضلع جنوبی و باره و حصار شهر مشهد موقوفه مدرسه نواب است مدار دستجرد در زمان وقف دوازده شبانه روز و سهام وقف $\frac{4}{17}$ بوده اکنون

مدار آنجا ۲۴ سهم و سهام متصرفی موقوفه مدرسه $\frac{8}{24}$ میباشد اراضی دستجرد تماماً خیابان کشی شده و برای ساختمان منزل باجاره مردم واگذار و تبدیل بمجمله دستجرد گردیده و یکی از منابع مهم درآمد مدرسه نواب میباشد و قنات دستجرد بواسطه وقوع در اراضی الندشت و دخالت اشخاص متعددی در آب قنات و بواسطه عدم مراقبت اولیای وقف تدریجاً کم آب و بالاخره خشکیده است.

۹- مزرعه قورقی واقع در بلوک تبادکان درسه فرسنگی شمالی شهر مشهد واقع گردیده و از آبادیهای مهم و بسیار قدیمی اطراف مشهد است اراضی آن حاصلخیز و دارای آب قنات و باغات تا کستان مفصلی بوده مقدار وقف در سنگ مذکور چهار زوج و یکفرد و نیم از مدار شانزده زوج نوشته شده و اکنون پنجاهم از مدار هیجده سهم است و در واقع $\frac{11}{576}$ کمتر از میزان اولیه وقف است.

این مزرعه که سهام آن قدیماً بر عایا تعلق داشته و خرده مالک است در حدود پانزده سال است که بواسطه عدم توافق شرکاء قنات آن مسدود شده و شرکاء نتوانسته‌اند برای تنقیه و افتتاح مجدد قنات اقدام مطلوب را معمول دارند این مزرعه که روزی بسیار مهم و پر جمعیت بود اکنون بایره و بی آب است و سکنه آن بدهات دیگر تغییر محل داده‌اند.

۱۰- مزرعه باغ فرهادجرد (باغ فرهادگرد) در دوفرسنگی شمالی مشهد واقع و دارای باغات تا کستان بسیاری است متعلق بیک بیستم سهم رعایاست و نوزده بیستم دیگر آن وقف و در تصرف است. این مزرعه دارای دو رشته قنات بنام باغ فرهادگرد و فرح آباد است که چندی است در بالاسر آبگون این قنات یکی از وکلای سابق مجلس شورا قناتی بنام مسعود آباد حفر کرده و این دو قنات را خشکانیده است. صاحب مسعود آباد بسرای دیگر رفته ولیکن تجاوز او بمعلاقه مدرسه دینی نواب هنوز باقی میباشد و خدا داناست تا چه مدتی تجاوز مذکور ادامه خواهد داشت.

۱۱- در سنگ منصوبه در مسجد دو زوج و فرد از مدار چهار زوج فیض آباد بلوک منیران وقف بر مصارف مدرسه است که بعبارت دیگر پنج سهم از مدار هشت سهم باشد. بلوک منیران را اکنون بلوک چناران می‌گویند و مزرعه فیض آباد مدت‌هاست بایره شده و سهام موقوفه مدرسه معلوم نبود در ید کیست. در زمانیکه تولیت اوقاف مدرسه نواب مرحوم مغفور رضوان جایگاه جامع المعقول والمنقول مرحوم حاج میرزا علی اکبر نوقانی مشهور بمیرزای نوقانی مفوض بود معظم له با تفحص و تجسس واستعلام از مالکین بلوک چناران محل بایره فیض آباد را بدست آورده بمحل رفته و پس از تحقیق معلوم و واضح شد که اراضی فیض آباد را مجاورین آنجا جزو ملک خود تحدید کرده و موقع اعتراض سالهاست که سپری شده است ولیکن برای ثبت قنات فیض آباد راه باز است لذا بمصداق لایدرک کله لایترک کله مرحوم میرزای نوقانی علیه الرحمه اداره ثبت مشهد مراجعه و بنام موقوفه مدرسه نواب نسبت به سهام موقوفه از قنات فیض آباد تقاضای ثبت معمول داشتند. این مزرعه اکنون هم بایر است و کسی ب فکر آبادی آنجا نیست.

۱۲- پنج زوج از هیجده زوج مزرعه چلاقی واقع در بلوک تبادکان مشهد وقف مدرسه

نواب بوده است این مزرعه در کنار کشف رود در چهار فرسنگی شرقی مشهد وقوع دارد و با آب کشف رود زراعت میگردد و سهام مذکور اکنون در تصرف مدرسه نیست از طرفی بموجب طومار عضدالملکی آستان قدس که از اسناد مهم اوقاف آستانه میباشد و طومار در سال ۱۲۷۳ قمری تنظیم گردیده و کلیه اوقاف متصرفی آستانه را در این طومار بتفصیل ذکر کرده اند و صدر طومار موشح بمهر سلطان وقت است شدانک چلاقی (چلاغد) جزو موقوفات متصرفی آستانه قلمداد شده و اکنون هم در تصرف آستان قدس است.

۱۳- مزرعه فتح آباد که تماماً وقف مدرسه نواب بوده در یکفرسنگی غربی مشهد واقع است و با بحر آباد و اسمعیل آباد اتصال دارد قنات این مزرعه بایره شده و اراضی آن مدتها لم بزرع بود. در حدود سی سال قبل یکی از سادات مشهد ندانسته شدانک فتح آباد را بنام ملکی خود ثبت داد و اداره اوقاف مشهد معترض گردید و یکصد هزار ریال وجه جهت ساختمان دبستانی طرفین موافقت و صلح کردند و باین ترتیب شدانک فتح آباد که اقلاً یک کرور تومان ارزش دارد از وقفیت مدرسه برکنار شد.

۱۴- نصف محمود آباد که وقف مدرسه نواب بوده وجود خارجی ندارد و کسی که محمود آباد را از بین برده برای رهائی از عواقب عمل خود نام محمود آباد را بنام دیگری تغییر داده است.

۱۵- شدانک سرده واقع در بلوک جور مکن بموجب سنگ منصوبه در مسجد نواب بنام مزرعه دیگر تبدیل گردیده و کلمه جور مکن ظاهراً معرب گلمکان است و گلمکان یکی از بیلاقات بسیار باصفای مشهد است که در هشت فرسنگی غربی مشهد واقع شده و چشمه سبز که در تواریخ نام آن مکرر برده شده در علیای رودخانه گل مکان وقوع دارد و در واقع سرچشمه آب رودخانه همان چشمه سبز معروف است.

۱۶- یک حجر طاحونه واقع در مزرعه مزنگ واقع در بلوک چناران وقف بر مدرسه نواب بوده که از بین رفته است و هفت سهم از نه سهم شدانک مزنگ وقف بر آستان قدس و بقیه متعلق به خرده مالک است و مدرسه نواب دخالتی در مزنگ و احیاناً در طاحونه آن ندارد.

۱۷- دو باب دکان عطاری و نخود بریزی واقع در سر میدان مشهد وقف مدرسه نواب بوده و وضوحاً عرض میشود که اکنون محلی بنام سر میدان یا میدان مشهد و دو باب دکان وجود خارجی ندارد و تغییر وضع داده است.

۱۸- دو باب دکان جنب حمام سرشور و یک باب حمام سرشور و تیمچه متصل بحمام و حوالی و اراضی متصل بحمام که تماماً در یک جا واقع بوده در تصرف وقف نیست و سرشور نام محله قدیمی جنوبی شهر مشهد میباشد.

تولیت مدرسه نواب

در حال حاضر تولیت مدرسه نواب و اوقاف آن تفویضی است و از سالهای قبل بمقتضای موقع بیکنفر از علمای مشهد مفوض میشده است. مثلاً در موقعی که مرحوم اعتمادالتولیه در سال ۱۳۰۳ قمری هجری کتابچه اوقاف مشهد را تنظیم کرده تولیت مدرسه را میرزا حاجی آقا نام در اختیار داشته و پس از فوت او تولیت بمرحوم حاج شیخ ابومحمد عاملی که قبلاً عنوان مدرس مدرسه را داشته و سالی پانزده خروار گندم حق التدریس دریافت میداشته مفوض شده و پس از فوت متولی اخیر فرزند آن مرحوم مغفرت مآب شیخ محمدعلی عاملی تصدی اوقاف مدرسه را داشته و پس از ایشان اداره اوقاف خراسان مدرسه قدیمه دینی را تبدیل بمدارس جدید کرد تا اینکه در حدود سال ۱۳۶۳ قمری اداره اوقاف خراسان امور مدرسه نواب و وضع تحصیلی طالبان علم را بمرحوم رضوان مکان خلدآشیان حاج میرزا علی اکبر نوقانی رضوان الله علیه واگذار کرد و مرحوم معزی الله با کسب اجازه از مراجع عالیله دینی اقدام باآبادی رقبات وقف و نظم امور تحصیلی طلاب فرمود و بعد از رحلت مرحوم نوقانی در سال ۱۳۶۹ اوقاف مدرسه نواب بوسیله نماینده آیت الله خراسانی «جناب آقای حاج میرزا احمد منظره نجل زکی مرحوم فردوس وساده آخوند ملامحمد کاظم خراسانی رحمت الله علیه» رسیدگی میشود.

و حدس نزدیک بیقین اینست که مرحوم ابوصالح الرضوی وقفنامه مفصلی با شروطی که منظور داشته تنظیم کرده و شاید تولیت را با اولاد خود قرار داده باشد و آنچه که در سنگ منصوبه در داخل مدرسه نوشته برای احتیاط و مزید اطلاع عموم از رقبات اوقاف واگذاری بوده و ظاهراً در طی قرون گذشته کسی یا کسانی که اغراض فاسده داشته اند برای از بین بردن بعضی رقبات موقوفه مدرسه اصل وقفنامه را از بین برده و بعضی اوقاف را هم تبدیل نام کرده اند.

تولیت مزرعه سهل الدین که بعد وقف بر مدرسه نواب شده در حال حاضر با دانشمند محترم آقای ابراهیم موثق عاملی است و ایشان درآمد هر سال سهل الدین را بعد از وضع مصارف ملکی و عشر حق التولیه و مصالح الاملاک شخصاً بین طلاب مدرسه نواب تقسیم کرده بآنها تسلیم می دارند.

بنای ایوان مصلاهی مشهد که در سال ۱۰۸۷ قمری هجری پایان یافته از ابنیه خیریه مرحوم ابوصالح الرضوی است.